

«Les Chaises»

edo Ionesko'ren mundua

joan mari torrealday

“Les Chaises” edo “Aulkiak” da, batzuen iritziz, Eugène Ionesko'ren obrarik nabarmenena. Dalarik ala ez, garbi azaltzen dira, beñe-pein, obra hontan, Ionesko'ri komunzki itsasten zaizkion pentsa-joera ta ideologi-mota gehienak.

Egia esan, ez da samur Ionesko'ren pentsamoldea eta ideologi-sistema hori eratzea, apropos kenduak ditu-ta bere teatroaren asmoe-tatik. Lehen ere esana dut bere jokabide ausarta hau. Halere, auzia behin betirako garbi dedin, bere hitzak erabilliko ditut: “Asarre hau egin zait: ideologi totalitarioaren (Rhinocéros-ean) aurka dago Ionesko, bai, baiña zein pentsaera proposatzen du berak horren orde? Sistema baten orde besta bat jartzea, orde, ez da nere egikizuna”.

Antiintelektualista porrokatua da Eugène Ionesko.

Ionesko'ren idazlanen auzia ezin diteke bi lerrotan garbitu, esplikazio batek ez baitu haietako gaia agortzen. Ionesko'ren lana “oeuvre ouverte” edo hoietakoa da, alegia, anitz azalpen ta interpreta-zioei atea zabalik uzten dien obra. Ta “oeuvre ouverte” bat

epaitzeko bere ikuspegian eta testuinguruan jarri beharra dugu. Ta hau ez da erreza. Zailtasun oni Ionesko'ren iritzia teatroaz gaiteratzten badiogu, zer esanik ez. Ze Ionesko'k berak dionez, teatroa, bere ustez, "hapening" bat da, jazoera, gertaeraren antzekoa da; hori bai, askoz ere pentsatuagoa.

Hau dena gogoan harturik, nere asmoa Ionesko'ren obrako ideia nagusienak ixtudiatzea da, "Les Chaises"-eren eskutik. Hortarako, esplika dezadan bere gaia labur, segidakoan bertako pentsamoldea arakatzeko.

Ugarte bakarti batean bi ezkon-zar bizi dira. Izenak: Agure-zarra, Atso-zarra. Atezaiñak dira (heuren mintza-moldean; bizilekue-tako mariskalak). Anitz urte daramazkite alkarrekin, gauero ipuin bereak kontatzen dituzte, pixkat asperturik. Hau bateko. Ta besteko, mezu bat (bizitza guztian egin du lan hortan), mundua konpondu dezakean mandatu bat du Agure-zarrak. Gaur azalduko du bere filosofia hori. Dei bat egin dio, hortarako, munduari, ta han datoz gizon, andere, ume, ta kaisarra bera ere. Agertu ez, ez da iñor agertzen antzokian, baiña agertuko balira bezela darabilzkite aulkiak komeri osoan. Azkenik, mandataria dator, Agurearen mandatu eman dezan preparatua. Agureak eta Atsoak, bitartean, bere sakrifizioa opalduaz eta onetsiaz, uretara salto egiten dute. Hizlaria bai, agertzen da, baiña gor-mutua da.

Ionesko'ren obraetan ba dira nabarmen aurkezten zaizkigun ikusera batzu: egoeraen nabarmenkeria, gertaeraen segidarik-eza, egoera ta gizakumeen eragabetasun parregarria...

"Aulkiak"-etan ere gogoko zaio Ionesko'ri giro horixe: atezaiña izanik mezuaren eta gizatasuna aldatzeko ba dan filosofiaren jabe da Agurea. Normal al da agureak munduari egindako deia, eta —areago!— dei horri kaiser-jaunak berak ere, ontzat harturik, jaramon egitea? Zoro-taiua ere hartzen zaie Agure-zar ta Atso-zarrari, ta hau ere Ionesko'ren asmoa da. Bikotearen elkarriketa bera ganora bakoa da, eta ez du, gehienetan, ez buru ta ez buztanik.

Diogun giro hau dena apropos eraturia dagoala eta esanai sakonekoa dala esan beharrik ez dago. Itxuraz bakarrik du parre-giroa. (Ionesko'ren obraetan umorea ixtudiatzea interesgarri litzaiguke,

bere gardiz, askatasuna baita umorea, eta berak dionez gaitza garaitzeko bidea gaitz horren atzetik parre-egitea baita. Hortara tajatua dago "Les Chaises" ere).

Egoera ta jokaera hauekin, gizakume ez-oiu ta nabarmen hauekin, gure itxurazko munduari bere itxura eranzi nahi lioke. Ez dago Ionesko mundu honen izatasuna barreiatzeko. Ionesko ez dago bizitzaren aurka. Bai gure bizieraren, "gure" munduaren kontra. Izan ere, guk askotan izatasun bat ematen diogu munduari, ta izatasun hori ez da egiazkoa. Beste askotan, egiari ez atxikitzeagatik eta bizieraren sentiduan ez sakontzeagatik, besterik gabe ematen ditugu ontzat egoera asko (oituraren inertzia!). Utikan gezurra, konformismoa ta konbentzionalismoa: hoietxen aurka dago Ionesko ziurki. Itxura ta gure axialuria desegifik, munduaren eta gizonaren miña ta benetasuna garbiago ikusi ahalko da, uste bide du Ionesko'k.

Materiak gizona ta bizitza itotzen ditu Ionesko'ren obran. Aulkiak ekarri eta ekarri: azkenerako eszenario guztia aulkiz betea dago, ibiltzeko ere lekurik ez. "Utzi nazazute pasatzen". Ezingo du, ordea. Gizonaren bizitzan gertatzen danaren sinbolu da materiaren garaipen hori. Gizakumea gauza gauza eztanetan galdua arkitzen da, kateatua, menperatua, itoa, asfisiatua. Zapaldua eta zanpatua ere.

Ezurretaraiño ikara sartzeko ba da, "le Rhinocéros" dramán, bere inguruko gizakumeak oro pizti bihurtzen zijoaztelako, etzekion holakorik gerta, etxe barnean sarturik, Berenguer'ek xixpa eskatzen duanean eta karraxika arikatu: "Mundu osoaren aurka, mundu osoaren aurka defendituko naiz, defendituko naiz. Azken gizona naiz, azkeneraño jarraituko dut gizon! Ez dut amor ematen". Piztia, materia, nagusitzen zaio gizonari.

Beste askotan, gauza bilakatzen da gizona. Halere, "les Chaises" komeri hontan ez dut uste gizonaren "gauzatzea" defenditzen duanik Ionesko'k. Obra hontan gizona ez da "gauza" bihurtzen, naiz-ta gauzaren menpean agertu sarri. Labor lotutako piztia iduri du gizonak hemen. Ezin iritxizko urrutiaigoko larrea zaio gozagarri. ("Anbiziari izan bazenu, askoz ere gehiago izango zifaken ahal"). Hauxe da, alde batetik, "Aulkiak"-etako gizonaren funtsezko problema: sarri agertzen da "izan zindeken", izan zitekena, errealdadean "dana"-rekin kontrastatuaz. Ziteken'aren

señalatzekoak dan'aren neurria konzienkiago hartzekotik at ezertarako balio ote du Ionesko'ren obran? Hauxe da hemengo gizona: haundia bokazioz, mugatsu egiteen arabera neurtuaz; munduaren erregetzara deitua ta destinatua, eta frakasupean datzana: "ni ez-beharren bildumari nintzan, ondamentien tximist-orratza", aitoritzen du Agureak leiotik bere burua itxasora bota aurretik.

Gaurko literatura askok salatzen du gizonaren eskasia ta ezdeuseria. Ionesko ez da kaso arraro bat. Literaturagille askoren ustez, gaitzera, gaurko zibilizazioak, xedeak aldrebestuz, buruz-behera jarri du gizona, derriorezko nora-ezean, funtsaren faltaz. Sasi-soluzioen eraman-endarrez frakatura amildua. Euskal testigu bat ekartzekotan, Txillardegik dakarkit: "Gure zibilizazioaren xedeak... hutsa dira, eta suizidiora daramate. Gure zibilizazio guztia huskerietan ari da, huskeriaz elikatzen da, eta hutsak ez bestek bete ditzake". Segidan produzioaren mitoia ixtudiatzen du Txillardegik (ikus "Huntaz eta Hartaz", "Marilyn'ek bere burua hil du").

Asaldatua bizi da gizona. Bere etsaia materia bakarrik balitz, gaitzerdi. Materialak zapaldu egiten du, egia da; baiña beste gizonak embarazu, ta gaitzatu:

"Zoritxarra eraman diet nik nere adiskideei, lagundu didaten guziet"...

"Nere etsaiak oro sarituak izan dira, eta nere adiskideak saldukeria egin didate".

"Nere ugazabak kalera jaurti ninduan bere txikiari, bere zaldia errebertziarik ez niolako egiten".

Zerk biziarazten du gizon hau? Errealitatea hain illunik ikusita pentsa diteke eztagola interbinderik. Suizidioa al du soluzioa gizon honek? Ez derrior!

Agure-zarrak bere mandatuan lan egin du bere bizitza osoan. Misio ta egikizun baten konzientzia du. Uste du bere errailetan gizatasunari emateko filosofia bat duela. Emanaz batera, mundu hori salbatzeko baiña ba dana. "Gizatasuna salbatzeko egitaraua dut nik", dio ustekor. Munduaren salbabide hori izan da, hain zuzen, bere eragozpenen hausle eta bere bizitzaren eusle. Egi-

kizun horretzek eman dio bere bizierari sentidua, eta behin hori lortu ezkeru bere burua opaltzeko gertu dago gizona. "Ez zait alperrikakoa nere bizi-tza, nere mezua munduari agertua izanen baita".

Iritxi da mandatua munduari komunikatuko zaion gaua. Dramaren gallurrean gaude. Momentu batetik bestera mandataria dago sartzeko, mezuarekin. Une hontarako bildu da jendea, une hontarakoxe bizi izan dute bere bizia Agureak eta Atsoak. Lehen, jendea etzalarik sartzen, benetako pertsonak balira bezela tratatzea eskatzen bazuan Ionesko'k komerian, orain beste hau dio: hizlaria, egiazkoa ez balitz bezela ager dedilla.

Mutua da mandataria. Ez dago mezurik. Agurea ta Atsoa urpean daude, bizitzan zear gaitz-aldietan egon ziran bezela denboran eta betikotasunean alkar-arturik. Uts ta putz bilakatu da zorrioneko mezua.

* * *

Esango da "les Chaises"-etako gizon hau ez duala Ionesko'k asmatu, ta ez dala berria ere. Uste arren, esakuntza hau ez doa Ionesko'ren kontra. Esistentzialismoak eta gaurko beste literatur-joera batzuk sarritan ezurmamitu digute, bai, gizon hau bere eskasian. Hoiiek ere ez dute asmatu, ordea. Asmatu, ba dakigu, pekatuak asmatu zuan. Hura ezkeru Grezia zaharrean, Erroma antzifnakoan, lehen eta orain, beti azaldu izan da gizon hori. Indiatarren "yûpa" bera, zeru ta lurra alkar-artuaz, ez al zan gizon horren egoera hauxe soluzionatu behar batetik sortua? Erlijioak oro ez al dabiltza horixe soluzionatu nahiz? Kristianismua ez al dago hortarako? Bai, erlijio guztietan dago Paradisu-ametsa eta hara beharra! Betidanik sentitu izan du gizakumeak bere ahultasuna, bere ezdeusa, eta beti desira izan du salbazio-gogoa ta betetasun-nahia.

Mundua bezin zaharra da problema hau, ta mundua bezin zabala. Behin baiño gelagotan esan du Ionesko'k gizonaren funtsezko probleman egiten dugula guztiok bat. Hain da gurea problema hau, ezen, aurrerantzean, "Aulkiak"-etako hitzak erabil ditzakegula gure egoera ta sentiera azaltzeko. Ionesko'k hitzak pres-

tatzen dizkigu. Ta ara hemen, berriz diot, zergatik dan Ionesko herrikoia. Ionesko'ren Agure ta Atso sinbolu zaizkigu, bere haunditasun-amets, bere salbazio-nahi, ta nahi ta amets hoiendeusezpen ta guzti. Giza-bizitzaren irudi.

Ionesko'k ez du ez erantzunik ez soluziorik bere teatroan ematen (bakoitzak egin behar du hori). Ez al da aski, oster, gabiltzan bide okerretatik ez dugula interbiderik garbi erakus dezaigula?